

До спеціалізованої вченої ради Д 26.007.04
У Національній академії внутрішніх справ
03055, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора, завідувача кафедри нотаріального та виконавчого процесу і адвокатури Київського національного університету імені Тараса Шевченка **Фурси Світлани Ярославівни** на дисертацію Дронова Сергія Сергійовича на тему: «Темпоральні принципи цивільного судочинства України» подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право

Актуальність теми дисертаційної роботи

При проведенні судової реформи одним із основних завдань стратегії держави було проведення реорганізації судових органів та вдосконалення зокрема, цивільного процесуального законодавства з метою здійснення ефективного судового захисту порушених, оспорюваних та невизнаних прав, свобод та інтересів фізичних та юридичних осіб та держави. Але цивільне судочинство, насамперед, має ґрунтуватися на принципах, які нині вже закріплені на законодавчому рівні та впливають як із Конституції України та впроваджуються у галузеве законодавство, які формуються вченими та запроваджуються у законодавство. Особливо слід звернути увагу, що, насамперед, держава має гарантувати особам право на справедливий та своєчасний розгляд їх справи, щоб затягування процесуальних строків розгляду справи не змушували звертатися наших громадян за захистом їхніх прав до ЄСПЛ. Тому нині питання принципів, зокрема темпоральних та їх належна регламентація в нормах ЦПК має особливе значення для реального захисту прав суб'єктів цивільних відносин.

Все вище зазначене свідчить про важливість та своєчасність проведення Дроновим С.С. даного наукового дослідження, його актуальність, оскільки

ВДСД НАВС		
Вх. №	3662	
"12"	09	20 19 р.
кількість аркушів:		
осн. док.	12 додаток	—

воно має досить важливе значення для науки цивільного процесу так і судової практики.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дослідженням принципів цивільного судочинства займалися такі вчені як Бичкова С.С., Братель О.Г., Тимченко Г.П., Ткачук О.П., Фурса С.Я., Штефан М.Й. та інші вчені, але ці питання розкривались у окремих главах підручників, наукових статтях. Дисертантом Дороновим С.С. здійснено комплексне дослідження саме темпоральних принципів цивільного судочинства, сформульований понятійний апарат, розкрита сутність деяких із них та показана реалізація даних принципів на різних стадіях розгляду справи та судових інстанціях з перевірки законності та обґрунтованості судових рішень. Дисертаційна робота здійснена на високому науково-теоретичному рівні, оскільки у ній за допомогою загальнонаукових та спеціальних методів пізнання розкрито досить важливе як для науки, так і практики питання реалізації темпоральних принципів в цивільному судочинстві.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами

Дисертацію виконано відповідно до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр., затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275 та відповідно до річних планів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2015-2019 рр.

Ступінь обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Слід зазначити, що робота має достатній ступінь обґрунтованості та достовірності положень та результатів дослідження, що зумовлено структурою дисертації. Вона складається зі вступу, трьох розділів, які

містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та 8 додатків.

Використання загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, зокрема, діалектико-матеріалістичного, системно-структурного, порівняльно-правового та ін. дозволило отримати обґрунтовані й достовірні результати дослідження.

У роботі використані нормативно-правові акти, які регламентують питання принципів, зокрема, й темпоральних та розкривають їх реалізацію в цивільному судочинстві, зокрема, у суді першої інстанції, апеляційному провадженні, при перегляді судових рішень Верховним Судом, практику ЄСПЛ, а також судову практику судів України. Використані загальнотеоретичні, історичні наукові праці як українських, так і зарубіжних вчених, розробки вчених у галузі теорії права щодо принципів, їх сутності, системи та роботи науковців, які досліджували принципи у цивільному процесі.

Метою дисертаційного дослідження, як зазначає сам автор, є розробка теоретичних положень, практичних рекомендацій щодо застосування темпоральних принципів у цивільному судочинстві (арк. 16 дисер.).

Для реалізації визначеної мети дисертант поставив основні задачі наукової роботи (*арк. 16, 17 дисер.*), які ним виконані.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Після ознайомлення із дисертацією та авторефератом можна зробити висновок про те, що дана робота є ґрунтовною, наукові висновки, рекомендації з удосконалення законодавства є слушними. Структура дисертації сформульована вірно, матеріал викладається послідовно, список використаних джерел оформлений згідно вимог.

Висновки дисертанта є обґрунтованими та базуються на методах пізнання, на практиці ЄСПЛ та національних судів України.

У роботі проаналізовано теоретичні джерела вітчизняних та зарубіжних авторів, судова практика (275 джерел), що свідчать про ґрунтовне дослідження проблеми і високий рівень теоретичних та практичних знань автора.

Наукова новизна одержаних результатів

Наукова новизна одержаних результатів дисертації полягає у тому, що робота є першим комплексним науковим дослідженням темпоральних принципів цивільного судочинства України з урахуванням істотних змін цивільного процесуального законодавств та наближення його до європейських стандартів судочинства, що дозволило сформулювати низку нових висновків, положень і надати практичні рекомендації та пропозиції про внесення змін та доповнень з досліджуваних питань до ЦПК.

Наукові здобутки автора заслуговують на увагу, оскільки мають елементи наукової новизни.

По-перше, заслуговує на увагу спроба автора сформулювати понятійний апарат, зокрема, дефініцію «темпоральні принципи цивільного судочинства» (арк. 19, 86 дисер.), формулювання критеріїв поділу темпоральних принципів на види (арк. 19, дисер., арк. 4 автореф.), їх риси (арк. 85 дисер.), рівнева схема дослідження темпоральних принципів (арк. 15 автореф.).

По-друге, цінним як для науки, так і практики є демонстрація та розкриття особливостей реалізації темпоральних принципів на різних стадіях судочинства (арк. 138, 156, 168 дисер., арк. 12, 13 автореф.) та класифікація напрямів реалізації даних принципів (арк. 139-141 дисер., арк. 16 автореф.).

По-третє, заслуговує на увагу розкриття сутності принципу розумного строку розгляду справи судом, його риси та особливості його реалізації на різних стадіях процесу та у порівняльному аспекті, як він діє у Іспанії, Італії, Португалії, Франції (арк. 90, 95 дисер., арк. 10, 15 автореф.).

По-четверте, запропоновані дисертантом зміни до цивільного процесуального законодавства (арк. 116-118, 121, 122 дисер., арк. 5 автореф.)

Наукова новизна дослідження та її складові сформульовані коректно, їх кваліфікаційні ознаки відповідають нормативним вимогам.

Оцінка змісту та завершеності дисертації

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, сформульована мета дослідження, які відповідають темі дисертації та конкретизується у задачах, вирішення яких поставив перед собою дисертант при написанні праці, правильно сформульовано об'єкт та предмет дослідження. Ґрунтовно розкрито систему, застосованих у роботі, дослідницьких методів із вказівкою на результати, які були отримані.

У Розділі 1. «Теоретико-правові та методологічні засади дослідження темпоральних принципів цивільного судочинства», який складається з трьох підрозділів, висновків проаналізовано стан наукової розробки проблем темпоральних принципів цивільного судочинства (підрозділ 1.1.); методологію дослідження темпоральних принципів цивільного судочинства (підрозділ 1.2.); генезу впливу темпоральних принципів на регулювання цивільних процесуальних правовідносин (підрозділ 1.3.).

У Розділі 2. «Загальна характеристика темпоральних принципів цивільного судочинства України», який складається із чотирьох підрозділів та висновків дисертантом розкрито поняття та види темпоральних принципів цивільного судочинства (підрозділ 2.1.); надано характеристику принципу розумного строку розгляду справи як визначального темпорального принципу цивільного судочинства (підрозділ 2.2.); розкрита сутність принципу процесуальної економії як чинника підвищення ефективності цивільного судочинства (підрозділ 2.3.); розкрито роль темпоральних принципів в оптимізації цивільної процесуальної форми (підрозділ 2.4.).

У Розділі 3. «Особливості реалізації темпоральних принципів в окремих стадіях цивільного судочинства», який складається із трьох підрозділів та висновків, автором розкриваються особливості реалізації темпоральних принципів на стадії судового розгляду цивільної справи в суді першої інстанції (підрозділ 3.1.); процесуальна роль темпоральних принципів на стадії

розгляду цивільної справи в порядку апеляційного провадження (підрозділ 3.2); темпоральні принципи в контексті перегляду судових рішень Верховним Судом (підрозділ 2.3).

Робота завершується Висновками щодо теоретичного узагальнення та нового вирішення завдання щодо реалізації темпоральних принципів у цивільному судочинстві, внесення змін та доповнень до норм ЦПК, які регламентують питання принципів, зокрема темпоральних.

Виходячи з аналізу дисертаційної роботи слід зробити висновок, що її мета в ході виконання дослідження досягнута, а дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання

Результати даної наукової праці характеризуються теоретичною та практичною значимістю. Вони можуть бути використані:

- при підготовці нормативних актів, зокрема, Цивільного процесуального кодексу України (*правотворча діяльність*);
- під час розгляду і вирішення справ у порядку цивільного судочинства (*правозастосовна діяльність*);
- під час провадження наукових досліджень темпоральних принципів цивільного судочинства (*науково-дослідна діяльність*);
- при викладанні навчальної дисципліни «Цивільний процес» та відповідних спецкурсів; при підготовці підручників і навчальних посібників, навчально-методичних матеріалів (*освітній процес*).

Результати дослідження пройшли апробацію у навчальному процесі (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 22 квітня 2019 року).

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях

Основні положення та висновки дисертаційної роботи викладено у 6

наукових статтях, які опубліковані у фахових юридичних виданнях, одна з яких - в іноземному виданні, 4 тезах доповідей на конференціях.

Такі результати наукової праці є достатнім. Кількість публікацій та повнота висвітлення результатів, яких досяг дисертант при написанні роботи відповідає встановленим вимогам.

Тому можна зробити висновок, що дисертація пройшла належну апробацію, вона є самостійною науковою працею, що має завершений характер.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації

Автореферат дисертації за структурою та змістом відповідає вимогам, що ставляться МОН України до такого роду робіт. У авторефераті відображено зміст роботи, основні положення, результати та висновки проведеного наукового дослідження. Зміст автореферату та основні положення дисертації є тотожними.

Зазначене вище свідчить про комплексність та високий науковий рівень дисертаційної роботи.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Рецензоване дисертаційне дослідження, в цілому, заслуговує позитивної оцінки, але деякі його положення мають дискусійний характер, певні неточності, тому потребують усунення під час захисту.

1. При формулюванні визначення поняття «темпоральні принципи цивільного судочинства» автором вказується, що під ними слід розуміти «керівні *нормативні засади цивільного процесуального законодавства*» (арк дисер.19,86, арк.4 автореф.). Проте у ч.3 ст.2 ЦПК йдеться про основні засади (принципи) *саме цивільного судочинства*, а не цивільного процесуального законодавства. Крім того, автор у актуальності теми дослідження зазначає про таке: «В основі *цивільного процесуального права* знаходяться процесуальні принципи, що окреслюють головні напрями функціонування цієї галузі права, тобто тут йдеться уже про принципи

цивільного процесуального права як галузі права. При цьому, автор одночасно зазначає, що саме темпоральні принципи вказують на мобільність (динамічність) цивільного судочинства» (арк. 83 дисер, арк. 9 автореф.)

У зв'язку з цим хотілося б заслухати думку дисертанта: Чи є «керівні нормативні засади цивільного процесуального законодавства, «принципи цивільного процесуального права» тотожними основним засадам (принципам) саме цивільного судочинства, вичерпний перелік, яких закріплений у ч.3 ст. 2 ЦПК та сутність деяких із них далі розкриваються автором у роботі. Чи завжди принципами є тільки ті засади, які законодавчо закріплені, адже спочатку принципи формуються наукою, а лише після цього запроваджуються у законодавство та реалізуються у судовій практиці. Але поки вони не запровадженні у законодавство вони існують на теоретичному рівні, оскільки сам дисертант говорячи про характеристику темпоральних принципів виділяє таку їх ознаку як наукова обґрунтованість (арк. 9 автореф.).

На нашу думку, дане визначення потребує удосконалення, тому хотілося б під час захисту, з урахуванням зроблених зауважень, заслухати остаточну редакцію даного поняття.

2. Говорячи про похідне поняття та формуючи визначення «темпоральні принципи цивільного судочинства» дисертанту, насамперед, слід було розкрити сутність поняття «темпоральність», оскільки у Висновку 2 Наукової новизни він саме це критерій бере за основу та формулює поділ принципів цивільного судочинства за цією ознакою на: «основні» та «суміжні». Тому хотілося б, щоб під час захисту дисертант сформулював поняття «темпоральність».

3. У Висновку 1 Наукової новизни автор вказує, що «темпоральні принципи це нормативні засади цивільного процесуального законодавства, що носять фундаментальний та універсальний характер». Про те у Висновку 2 Наукової новизни (арк. 86 дисер., арк. 4 автореф.) дисертант здійснюючи поділ принципів цивільного судочинства за критерієм «темпоральності»

поділяє їх на: основні та суміжні, розкриваючи змісту та критерії цих понять. До числа основних темпоральних принципів цивільного судочинства дисертантом пропонується відносити: принцип розумного строку розгляду справи та принцип процесуальної економії; до суміжних – принцип пропорційності, формалізму, ефективності процесуального судочинства та недопустимості зловживання процесуальними правами. Проте у переліку принципів (ч. 3 ст.2 ЦПК) передбачено конкретні принципи та такий перелік принципів цивільного судочинства має вичерпний характер. Серед таких принципів немає принцип процесуальної економії, формалізму, ефективності процесуального судочинства та недопустимості зловживання процесуальними правами, як і відсутні у ЦПК конкретні норми, які б регламентували деякі із них. Наприклад, принцип процесуальної економії, принцип формалізму.

У цьому зв'язку хотілося б заслухати думку дисертанта: Виходячи із авторського розуміння «основних принципів» та «суміжних принципів» чому «принцип ефективності процесуального судочинства» він відніс до суміжного. Вважаємо, що дисертантом некоректно вживається термін «суміжні принципи», оскільки такі поняття як «основний» та «суміжний» є не співмірними. На нашу думку, слід говорити про основні та другорядні принципи (на шквалт, основні та другорядні члени речення чи допоміжні).

4. Автором за ознакою «темпоральності» принципи поділені на; «основні (у яких зазначений критерій є головним, тобто таким, що вирізняє його з-поміж інших та домінує над ними) та суміжні (у яких «темпоральність» є лише однією зі складових характеристик)».

Хотілося б заслухати думку дисертанта у чому проявляється темпоральність як головний критерій у принципі процесуальної економії, а у чому як суміжний - у принципі формалізму, принципі недопустимості зловживання процесуальними правами як строкові (часові) критерії розгляду справ.

5. У Висновку 2 Наукової новизни дисертантом до суміжних темпоральних принципів внесено «принцип недопустимості зловживання

процесуальними правами» (арк.4 автореф.), проте виходячи із даного автором визначення темпоральних принципів цивільного судочинства акцент при формуванні цього поняття робиться на «найбільш значимих часових орієнтири для здійснення цивільного судочинства в цілому, так й вчинення окремих процесуальних дій.

Але у ч. 3 ст. 2 ЦПК такий принцип як «*принцип недопустимості зловживання процесуальними правами*» взагалі відсутній.

У ч.2 ст. 44 ЦПК «Недопустимість зловживання процесуальними правами» наведений вичерпний перелік дій, які суд, залежно від конкретних обставин справи, може визнати як зловживання процесуальними правами. Проте у даній нормі не йдеться про часові орієнтири недопустимості зловживання процесуальними правами.

У цьому зв'язку хотілось би під час захисту заслухати обгрунтовану думку дисертанта щодо доцільності віднесення «недопустимості зловживання процесуальними правами» взагалі до принципів цивільного судочинства і зокрема, до темпоральних.

6. Дисертант у підрозділі 2.2 роботи надає характеристику принципу розумного строку розгляду справи як визначального серед темпоральних принципів (арк.90-109 дисер., арк 4 автореф.). Подібний принцип передбачений у п. 10 ч. 3 ст. 2 ЦПК, оскільки він викладений у такій редакції як: «розумність строків розгляду справи *судом*», а у ч. 1 ст. 121 ЦПК йдеться про *розумні строки вчинення процесуальних дій*. Крім того, у ч. 2 даної норми розкривається сутність такої оціночної категорії як «розумний строк» згідно якої строк вважається розумним, якщо він передбачає час, достатній, з урахуванням обставин справи, для *вчинення процесуальної дії*, та відповідає завданню цивільного судочинства.

Як співвідносяться між собою розумний строк розгляду справи *самим судом* із розумним строком вчинення процесуальних дій про який йдеться у ст. 121 ЦПК, оскільки такі дії вчиняються не тільки судом, а й іншими учасниками процесу? Чи можна, порівняно із ЦПК у редакції 1963р.,

строки, передбачені ст. 210 ЦПК та які стосуються лише розгляду справи по суті, вважати розумними та такими, що відповідають таким ознакам процесу як динамічність, оперативність та ефективність (арк.83 дисертації) та чи відповідають вони запропонованому автором проекту норми ст. 13.1 «Процесуальна економія». (арк. 116,117 дисер.) До відома: згідно ст. 157 ЦПК 1963р. строк розгляду справи по суті складав не більше 2 місяців з дня відкриття провадження у справі, а нині розгляд справи по суті має бути розпочатим не пізніше 60 днів з дня відкриття провадження, крім того може мати місце підготовче провадження, яке може бути продовженим не більше ніж на 30 днів і безпосередньо сам розгляд здійснюється протягом 30 днів.

Загальний висновок

Дисертаційна робота на тему «Темпоральні принципи цивільного судочинства», підготовлена Дроновим С.С. є комплексним науковим дослідженням, у якому вперше проаналізовані дані принципи та показана їх реалізація при розгляді цивільних справ судом та тим самими збагачену науку цивільного процесу та судову практику.

Дисертація є самостійною, завершеною кваліфікаційною науковою роботою. Усі висновки у праці науково-обґрунтовані та мають як теоретичне, так і практичне значення та є цінними для цивільного судочинства.

Актуальність теми дисертації, ступінь обґрунтованості наукових висновків та рекомендацій, новизна, які були опубліковані дисертантом як у фахових виданнях та інших працях повністю відповідають вимогам, які пред'являються до наукових робіт на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук.

Вважаємо, що дисертаційна робота на тему «Темпоральні принципи цивільного судочинства України», подана на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13, 14 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор – Дронов Сергій Сергійович – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата

юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри
нотаріального та виконавчого процесу і адвокатури
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Фурса С.Я.

«4» вересня 2019 року

ПІЛПИС ЗАСЯДЧУ
ВЧЕРНІЙ СЕКРЕТАРІ
11.09

